

МОҲИЯТИ ИҚТИСОДИИ САРМОЯГУЗОРӢ ВА ШАКЛҲОИ ОН ДАР КАС**Шарипов З. Р.**– профессори ДАТ ба номи Ш.Шоҳтемур**Толибов Р.Ш.**– ассистенти ДАТ ба номи Ш.Шоҳтемур

Вожаҳои калидӣ: сармоягузорӣ, содирот, иқтисодии истеҳсоли рақобати озод, демография, ҳавасмандгардонӣ, рақобатпазирӣ, руиҳи минтақавӣ, тазими иқтисодӣ.

Таснифоти сармоягузорӣ дар асоси меъёрҳои анҷом дода мешавад, ки имкон медиҳад сармоягузори аз рӯи аломати таснифоти гурӯҳ ба таври яқин муттаҳид намояд. Таҳлили равишҳои мавҷудаи таснифоти сармоягузорӣ, ба андешаи мо, ҳам аз ҷиҳати назария, ҳам аз нуқтаи назари субъекти аниқи хоҷагидорӣ, яъне, амалия ғоидаовар мебошад.

Таҳқиқоти дар доираи қори диссертатсионӣ гузарондаи мо нишон медиҳад, ки тибқи таҳлили адабиёти илмӣ иқтисодии ватанӣ, Россия ва дигар мамлакатҳои хориҷӣ таснифоти нисбатан маҷмӯии сармоягузорӣ дар қорҳои донишмандон И.А. Бланка [1], ҳамчунин таснифоти ба ин монанд дар қори М.И. Книш ва дигарон [4] ба назар мерасад. Муаллифони зикршуда таснифоти сармоягузори дар асоси аломатҳои зерин гузарондаанд: аз рӯи объектҳои маблағгузорӣ; аз рӯи хусусияти иштирок дар сармоягузорӣ; аз рӯи шаклҳои моликияти захираҳои сармоягузорӣ; аз рӯи аломати минтақавӣ.

Сармоягузориҳои воқеӣ дар қорҳои В.В. Шеремет [5] ва М.И. Книш ва дигарон тасниф карда шудаанд [4]. Ин муаллифон вобаста ба мақсадҳои сармоягузориҳои воқеӣ онҳоро чунин ҳудо намудаанд:

- сармоягузори, ки барои баланд бардоштани самаранокии истеҳсолоти худӣ муайян карда шудааст. Ба ин гурӯҳ сармоягузорӣ оид ба иваз қардани таҷҳизот, навунонии фондҳои асосӣ, омӯзиши ҳаёти қори худ дохил мешаванд;

- сармоягузорӣ барои васеъ намудани истеҳсолоти худӣ. Вазифаи чунин намуди сармоягузорӣ аз васеъ намудани имкониятҳои истеҳсоли маҳсулот барои бозорҳои пеш ташаккулёфта дар доираи истеҳсолоти аллақай мавҷуда иборат аст;

- сармоягузорӣ барои ташкили истеҳсолоти нави худӣ ё истифодаи технологияҳои нав дар истеҳсолоти худӣ. Ин гурӯҳ сармоягузорӣ дар ташкили қорҳои нави, азнавсозии қорҳои пешина бо мақсади дар онҳо ба роҳ мондани маҳсулоти нави, ё ба вучуд овардани бозорҳои нави фурушро дар бар мегирад;

- сармоягузорӣ бо мақсади таъмини талаботи мақомоти давлатии идора. Чунин намуди сармоягузорӣ ҳамон вақт зарур мешавад, ки қорҳои дар рӯ ба рӯи таъмин намудани талаботи ҳукумат дар бобати ё иҷрои стандартҳои иқтисодӣ ё бехатарӣ менамояд.

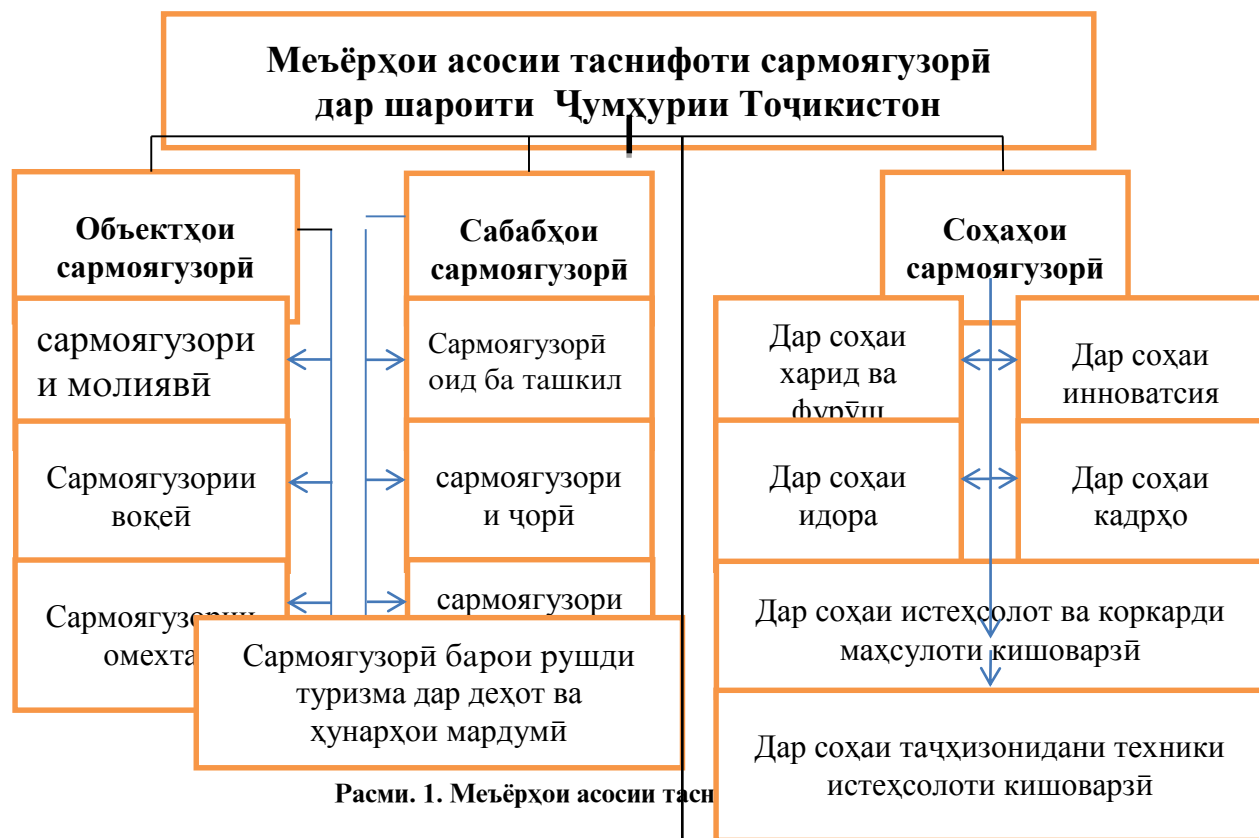
Профессор Иғонин Л.Л. дар китоби худ таснифоти нисбатан муфассали сармоягузори аз рӯи аломатҳои гуногун овардааст [3] (ҷадв. 1).

Ҷадвали 1.**Таснифоти шаклҳои сармоягузорӣ**

Аломатҳои таснифоти	Шаклҳои сармоягузорӣ
Аз рӯи объектҳои маблағгузорӣ	Сармоягузориҳои воқеӣ Сармоягузориҳои молиявӣ
Аз рӯи муҳлати маблағгузорӣ	Сармоягузориҳои қӯтоҳмуддат Сармоягузориҳои миёнамуҳлат Сармоягузориҳои дарозмуҳлат
Аз рӯи мақсадҳои сармоягузорӣ	Сармоягузориҳои бевосита Сармоягузориҳои портфелӣ
Аз рӯи соҳаи маблағгузорӣ	Сармоягузориҳои истеҳсолий Сармоягузориҳои ғайриистеҳсолий
Аз рӯи шаклҳои моликият барои захираҳои сармоягузорӣ	Сармоягузориҳои хусусӣ Сармоягузориҳои давлатӣ Сармоягузориҳои хориҷӣ Сармоягузориҳои омехта
Аз рӯи минтақаҳо	Сармоягузориҳо дар дохили мамлакат Сармоягузориҳо дар хориҷа
Аз рӯи ҳатарҳо	Сармоягузориҳои агрессивӣ Сармоягузориҳои бозътидол Сармоягузориҳои консервативӣ

Ҳамин тавр, донишмандони рус шаклҳои сармоягузори аз рӯи 7 аломат тасниф кардаанд. Он шаклҳои сармоягузори аз рӯи ҳатарҳо ҳамчун агрессивӣ, бозътидол ва консервативӣ дар бар мегирад.

Дар таснифоти сармоягузорӣ дар адабиёти илмӣ хоричӣ равиши андак дигар ба чашм мерасад. Чунин равиш бо шумораи зиёди аломатҳои таснифот фарқ мекунад. Таснифоти сармоягузорӣ дар асоси меъёрҳои дувумдараҷа дар қорҳои Блех Ю. ва Гетсе У. вомехӯранд [2]. Баъди омӯзиш ва баррасии таснифоти анҷомдодаи донишмандони мазкур схемаи зерини меъёрҳои асосии таснифоти сармоягузорию дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод мекунем (расми 1).

Аз расм дида мешавад, ки сармоягузорӣ аз рӯи чанд аломат тасниф карда шудааст. Баъди омӯзиши ин аломатҳо мо ба схемаи меъёрҳои самтҳои нави гузоштани сармояро дохил намудем. Ба он сармоягузорӣ барои рушди туризм дар маҳалҳои деҳотӣ ва хунарҳои мардумӣ дохил мешаванд. Ҳоло сиёсати ҳукумати мамлақати мо ба рушди самтҳои зикршуда равона шудааст. Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ- Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар баромадҳои худ борҳо қайд кардаанд, ки дар ҷумҳурии мо барои рушди туризм тамоми шароитҳо муҳайё карда шудаанд. Баробари ин, ноғуфта намонад, ки ҳадафи асосӣ ва ниҳии давлатӣ мо рушди маҳалҳои деҳот, ба шаҳр наздик кардани сатҳи зиндагии мардуми деҳот мебошад.

Чӣ тавре ки маълум аст, дар шароити бозор сармоягузорӣ яке аз омилҳои асосии таъмини рушди иқтисодии хоҷагии деҳоти мамлақат, баландбардории сифати зиндагии мардуми деҳот, азнавсозии пойгоҳи техникӣ ва технологияи истеҳсоли кишоварзӣ мебошад.

Ҳамчунин, ҷаззобияти сармоягузорӣ омилҳои муҳими ғаёлгардии қори сармоягузорӣ дар истеҳсоли кишоварзӣ ба ҳисоб меравад. Ҳангоми арзёбии ҷаззобияти сармоягузорию сектори аграрӣ дар навбати аввал махсусияти истеҳсоли кишоварзӣ, ҳолати иқтисодии соҳа, инчунин, сатҳ ва самаранокии дастгирии давлатӣ ба ҳисоб гирифта мешавад.

Усулҳои асосии ҳавасмандгардонии ғаёлияти сармоягузорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити имрӯза инҳо мебошанд:

- рушди низоми кафолати давлатӣ ба саҳмгузорон (барои мисол тавассути ташкили фондҳои кафолатнок ва гаравӣ);
- рушди низоми суғуртаи сармоягузорӣ;
- ба саҳмиягузорон пешниҳод намудани имтиёзҳои бештари андозӣ;
- ташкили минтақаҳои озоди иқтисодӣ дар минтақаҳои гуногуни сарҳадии мамлақат.

Агар ду усули аввала аз бисёр ҷиҳат бо танзими сармоягузорӣ дар сатҳи давлатӣ алоқаманд бошанд ва муҳлати зиёд дар ҷумҳурии дар марҳалаи аввалияи рушд қарор доштанд, истифодаи сиёсати ҳавасмандгардонии андозӣ бошад, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар амал мавриди истифода аст ва натиҷаҳои мусбат ба бор овардааст. Вазъии андозӣ яке аз омилҳои асосии таъсиррасонанда ба ғаёлмандии сармоягузорӣ ҳам дар байни саҳҳомони ватанӣ ва ҳам хорича ба ҳисоб меравад.

Субъектҳои хоҷагидорӣ ҷаззобияти сармоягузорию бо иҷрои як- вақтаи се шарт алоқаманд мекунанд:

- тағйир наёфтани қонунгузорию;
- дастрасии иттилоот дар бораи сиёсати минтақавии иқтисодӣ;

- пешниҳоди имтиёзҳои андозӣ.

Асоси ҷараёни устувори сармоягузори хориҷаро ба иқтисоди Ҷумҳурии Тоҷикистон тезонидани равандҳои сармоягузорӣ дар соҳаҳои маҷмӯи агросаноатӣ ташкил дод. Он аз тақмили пойгоҳи қонунгузорӣ, ташаккул ва гузарондани сиёсати фаъолонаи сармоягузорӣ, ба вучуд овардани фазои мусоиди андозӣ иборат аст.

Самти муҳимтарини сиёсати давлатии иқтисодӣ **рушди сармоягузорӣ** ба ҳисоб меравад. Мазмуни он аз фаъолгардонии амалкарди сармоягузори агентҳои иқтисодӣ дар сатҳҳои миллий ва минтақавӣ иборат мебошад. Бояд гуфт, ки дар марҳалаи имрӯзаи рушди иқтисоди ҷаҳонӣ пастравии фаъолнокии сармоягузорӣ дар иқтисод барои бисёр мамлакатҳо хос аст. Тибқи ҳисоботи омодакардаи ЮНКТАД раванди эҳёи иқтисоди ҷаҳонӣ аз он ки таҳлилгарон интизор буданд, сусттар идома дорад. Аз ин рӯ, дар шароити имрӯза барои ҷумҳурии мо ҳам вазифаи асосӣ тақмили минбаъдаи чораҳо оид ба рушди сармоягузорӣ ба ҳисоб меравад.

Истифодаи имкониятҳои мусоид барои ҷалби сармоягузори ватанӣ ва хориҷӣ, аз ҷумлаи сиёсати муҳимми сармоягузори Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб меравад. Ҷумҳурии мо дар соҳаи ислоҳоти иҷтимоию иқтисодии хоҷагидорӣ қомеъҳои назаррас ба даст овардааст. Рушди сармоягузори мамлакат бо тамоюлҳои гуногунсамти худ фарқ мекунад. Аммо арзёбии раванди сармоягузорӣ, ки дар назари аввал мусбат менамояд, ҳангоми таҳлили нисбатан амиқ бисёр ноҳамвориҳо ва мураккабиҳоро ошкор менамояд, ки барои иқтисоди мамлакат нисбатан хатарнок ба ҳисоб мераванд.

Дар байни омилҳои, ки фаъолияти сармоягузори дар истеҳсоли маҳсулоти истеъмоли халқ ҳавасманд месозад, аҳамияти бештарро ҳиссаи бозор ва мавҷудияти талаботи пардохтпазир ташкил медиҳад. Зеро натиҷаҳои иҷрои сармоягузорӣ ин шаклҳои нав ва афзоиши ҳаҷми маҳсулот ва хизматрасонӣ, баланд шудани сифати онҳо мебошанд. Аз ин рӯ, яке аз шартҳои ҷуброни сармоягузорӣ устувории талабот ба маҳсулоти мазкур ба ҳисоб меравад.

Хусусияти дигари муҳимми рушди сармоягузори мамлакат сарчашмаҳои маблағгузори сармоягузорӣ мебошад. Яке аз аломатҳои самаранокии сиёсати сармоягузори давлат фаъолиятмандии баланди субъектҳои сектори хусусии иқтисодӣ буда метавонад.

Ҳамин тавр, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон сиёсат дар бобати рушди сармоягузорӣ хеле фаъолона ба роҳ монда шудааст. Аммо аз нуқтаи назари натиҷанокӣ ва сифати раванди мазкур мушкilotи ҳалталаб ба назар мерасанд:

Якум, фаъолнокии нисбатан пасти сармоягузорӣ дар байни корхона ва ташкилотҳои шакли хусусии хоҷагидорӣ, ҳиссаи бештари сармоягузори бучетӣ дар маблағгузори гузоришҳои капиталӣ, вобастагии ҷараёни афзоиши сармоягузорӣ дар иқтисод аз ҳаҷми сармоягузори бучетӣ мебошанд.

Дувум, ин аз ҳаҷми ками сармоягузорӣ ба объектҳои моликияти зехнӣ ва хароҷот барои корҳои илмию таҳқиқотӣ, таҷрибавию конструкторӣ ва технологӣ иборат аст.

Сеюм, сохтори сармоягузорӣ аз рӯйи самтҳои маблағгузорӣ асосан дорои хусусияти дастгирикунанда дорад, яъне пеш аз ҳама ба дастгирии иқтидорҳои мавҷуда равона шудааст, ба рушди он бошад, камтар таваҷҷуҳ шудааст.

Чорум, камшавии таъсири омилҳои ҳавасмандкунандаи фаъолияти сармоягузорӣ дар истеҳсоли маҳсулоти истеъмолии халқ (гардиши савдои чакана, даромади аҳоли).

Панҷум, ҷалби нокифояи сармояи бонкӣ ба раванди сармоягузорӣ.

Шашум, фасурдашавии баланди фондҳои асосӣ дар бисёр соҳаҳои иқтисод, коэффитсиенти пасти таҷаддуди фондҳо.

Ҳафтум, адами инфрасохтори имрӯзаи фаъолияти сармоягузорӣ, ки эътибор (бренд)-и соҳаҳои хоҷагии халқи мамлакатро баланд мебардорад ва барои иҷрои фаъолияти сармоягузорӣ мусоид мебошад.

Бо назардошти тамоюлҳои имрӯзаи тараққиёт саъю кӯшиши ҳукумати ҷумҳурӣ дар соҳаи рушди сармоягузорӣ барои ҳалли мушкilotи зикршуда баҳри ташкили сохтори самараноки идораи фаъолияти сармоягузорӣ бояд равона шавад. Он лоиҳа ва барномаҳои ояндадори сармоягузорӣ, механизмҳои ҳавасмандсозии сармоягузориҳои ватанӣ ва хориҷӣ, аз тарафи давлат фаъолона дастгирӣ шудани сармоягузорӣ, беҳтаргардонии фазои сармоягузорӣ ва ба таври ҳозиразамон бо иттилоот таъмин намудани сахмгузoronро дар бар мегирад.

Адабиёт

1. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент – Киев: МП «ИТЕМ», ЛТД, 1995. – 315 с.
2. Блех Ю., Гетце У. Инвестиционные расчеты. Модели и методы оценки инвестиционных проектов – Калининград: Янтарный сказ, 1997. – 437 с.
3. Игонина Л.Л. Инвестиции. Учебное пособие. Под ред. д-ра экон. наук, проф. В.А. Слепова – М.: Юристъ, 2002. – 480 с.
4. Кныш М.И., Перекаатов Б.А., Тютиков Ю.П. Стратегическое планирование инвестиционной деятельности - СПб.: Бизнес-пресса, 1998. – 315 с.
5. Управление инвестициями. Под ред. В.В. Шеремета / М.: Высшая школа, 1998 Т 1, 2. – 416; 512 с.

АННОТАЦИЯ

МОҲИЯТИ ИҚТИСОДИИ САРМОЯГУЗОРӢ ВА ШАКЛҲОИ ОН ДАР ҚАС

Дар мақолаи илмӣ мафҳум ва мазмуни иқтисодии сармоя, сармоягузорӣ, шарҳи илмӣ сармоягузорӣ дар адабиёти илмӣ муаллифони хориҷа, таҳлили ақидаи олимони оид ба мафҳум ва

моҳияти иқтисодии сармоя ва сармоягузорӣ, нақши сармоя дар рушди иқтисодиёти қорхонаҳо, субъектҳои сармоягузорӣ, хусусияти ғайолияти сармоягузорӣ дар сектори аграрӣ, раванди сармоягузори КАС, вазифаҳои назариявӣ усули ғайолияти сармоягузорӣ дар КАС мавриди омӯзиши назариявӣ қарор гирифтааст.

АННОТАЦИЯ

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ ИНВЕСТИЦИИ И ИХ ФОРМЫ В АПК

В научной статье расширена экономическая сущность и содержание понятия «инвестиция», «инвестирование», научное обоснование инвестиции в научных трудах отечественных и зарубежных ученых, анализ точки зрения ученых, относительно понятия и экономической сущности «капитал», и капиталовложение, особенности инвестирования в сельском хозяйстве, процесс инвестирования в АПК, научно-методологические методы деятельности инвесторов в АПК.

***Ключевые слова:** инвестиции, экспорт, потенциал для свободной конкуренции, демография, стимулы, конкурентоспособность, региональное развитие, экономический рост*

ANNOTATION

THE ECONOMIC VIABILITY INVESTMENT AND THE DEVELOPMENT SYSTEMS OF INVESTMENT IN AGRO-INDUSTRIAL-COMPLEX.

In this scientific article extended about the economic essence and concept of “invest”, “investment”, scientific depreciation investment in scientific works of domestic and foreign scientists, analyses the point in advance scientists on the concept and economic essence of capital expense, investing in AIC, and the scientific and methodological analysis of investors in AIC.

***Keywords:** investment, export, potential for free competition, demographics, incentives, competitiveness, regional development, economic growth*